W. J. J. van Buul RA

De pensioenverplichting op de fiscale balans

1. Inleiding

Wie een beschouwing wil wijden aan pensioenverplichtingen betreedt een terrein zo groot, dat beperkingen moeten worden opgelegd, wil men althans binnen redelijke normen van een tijdschriftartikel blijven.
In het hierna volgende artikel heeft de schrijver zich beperkingen opgelegd en de aandacht alleen gericht op de verplichting die ontstaat bij het toekennen van pensioenaanspraken aan (grote) groepen van werknemers. De waardering van pensioenverplichtingen blijft aktueel, gelet op de niet aflatende stroom jurisprudentie. Ook in dit opzicht is beperking geboden. Alleen de richtinggevende arresten zijn vermeld.
In het artikel wordt eerst kort ingegaan op de problematiek die ontstaat door de werking van de Pensioen- en spaarfondsenwet, daarna komen enkele saillante punten aan de orde, die met de backservice samenhangen. Vervolgens wordt aan de orde gesteld de waardering van de verplichting bij onderbrenging van de pensioenverplichtingen bij levensverzekeringsmaatschappijen en pensioenfondsen. Vanwege de actualiteit wordt als laatste onderdeel de premienivelleringsreserve ten tonele gevoerd. Voor een goed begrip zij nog vermeld dat is aangenomen dat de formele gang van zaken tussen werkgever en werknemer juist is geregeld, terwijl ook de hoogte van het pensioen als een gegeven aanvaard is.

2. Pensioen- en spaarfondsenwet

De werkgever die pensioentoezeggingen doet aan zijn personeel krijgt onmiddellijk te maken met de Pensioen- en spaarfondsenwet (PSW). In artikel 2 lid 1 schrijft deze wet voor de uit toezegging ontstane verplichtingen onder te brengen hetzij bij een bedrijfspensioenfonds, hetzij bij een ondernemingspensioenfonds. Hij kan ook volgens het vierde lid van genoemd artikel verzekeringsovereenkomsten afsluiten met een levensverzekeringsmaatschappij of zijn personeel in staat stellen dergelijke overeenkomsten af te sluiten. Bij laatstgenoemde twee mogelijkheden dient de verzekeringsmaatschappij in het bezit te zijn van een verklaring als bedoeld in artikel 18 van de Wet op het levensverzekeringsbedrijf. In drie gevallen behoeft de werkgever de verplichtingen niet onder te brengen als hiervoor vermeld, namelijk

1. bij een pensioentoezegging bij of na de opzegging van de dienstbetrekking;
2. bij een toezegging aan personeel in het buitenland werkzaam en woonachtig;
3. bij een toezegging aan een werknemer/aandeelhouder, die voor ten minste een tiende gedeelte houder is van aandelen in het geplaatste kapitaal van de vennootschap.

De keuze die de werkgever moet maken uit de bovenstaande mogelijkheden, al of niet gedwongen, zijn van invloed op de fiscale waardering van de verplichting. Het is daarom zaak dat de werkgever weet wat hem fiscaal gezien, bij de verschillende mogelijkheden te wachten staat.

3. Premie

Brengt de werkgever zijn pensioenverplichtingen onder bij een pensioenfonds of verzekeringsmaatschappij dan kan hij zich van zijn verplichtingen kwijten door het betalen van een jaarlijkse, gelijkblijvende premie. Het meest eenvoudige geval is dat waarbij de werkgever niet op het verleden terugkomt maar uitsluitend premies betaalt vóór- en in de toekomstige jaren. De gelijkblijvende premie komt ten laste van de winst van het jaar waarop ze betrekking heeft.
Een vooruitbetaalde premie dient als een transitorische actiefpost te worden behandeld. Tot zover zijn er fiscaal geen problemen te duchten.

4. Backservice

De problemen doemen eerst op, als de pensioentoezegging of een verhoging daarvan betrekking heeft op de verstreken jaren. Die op voorbije jaren betrekking hebbende toezegging moet uiteraard gefinancierd worden (backservice). Bij een verzekeringsmaatschappij of een pensioenfonds kan dit geschieden door middel van een opslag op de jaarlijkse premie. In dit geval bestaat de premie uit twee delen, een inhaaldeel voor voorgaande jaren en een volgdeel voor de toekomstige jaren.
Fiscaal kan dat inhaaldeel van de premie gekapitaliseerd en in één bedrag ten laste van de fiscale winst gebracht worden, echter alleen in het jaar van toekenning of verhoging. Het is niet verplicht. In arrest BNB 1969/80 heeft de HR uitgemaakt, dat het jaarlijks ten laste brengen van de in dat jaar betaalde premie (inclusief het inhaaldeel), eveneens tot het goed koopmansgebruik gerekend moet worden.
In IAS 19 (International Auditing Standard) van januari 1983, no. 21 worden eveneens beide mogelijkheden open gehouden. Men zou volgens de opvatting aldaar, de keuze hebben de backservicelasten in aanmerking te nemen zodra zij vaststaan, maar evenzeer ze toe te rekenen aan toekomstige perioden. Dit zou dan, volgens deze laatste opvatting, de periode zijn waarin de werknemers de arbeid verrichten, waarin zij als het ware de backservice verdienen.
Het lijkt er dus op dat de fiscale mogelijkheden van passivering van de

backservice in de pas lopen met de commerciële opvattingen dienaangaande. Dit behoeft echter niet in alle gevallen zo te zijn. Zo is in de fiscale jurisprudentie een bepaalde methode ontwikkeld om de premie te splitsen in het hiervoor genoemde inhaaldeel en volgdeel, terwijl de fiscus zijn eigen gedachten heeft over het kapitaliseren van de backservice. Uit het feit dat de HR enkele malen geroepen werd om zijn oordeel te geven inzake deze kwesties blijkt reeds dat er verschil in opvatting bestaat tussen fiscus en contribuabele. Bezien we eerst de kwestie van de premie-splitsing.

4.1 Premiesplitsing

Fiscaal is voorgeschreven de verdeling volgens de z.g. evenredigdeelmethode. Deze splitsing geeft een andere uitkomst, dan die welke plaats vindt volgens de z.g. verzekeringsmethode. Het verschil in de methoden is het best duidelijk te maken aan de hand van een voorbeeld.

Aan een werknemer 35 jaar oud, 10 jaar in dienst, wordt een ouderdomspensioen (OP) toegezegd van *f* 10.000,– ingaande op 65-jarige leeftijd. Het pensioen omvat de gehele door te maken diensttijd van 25 tot 65 jaar, derhalve 40 jaar. De premie, die de werkgever moet betalen bedraagt gedurende 30 jaar, van 35 tot 65 jaar, *f* 1.384,– per jaar. Zou de werkgever onmiddellijk bij het aangaan van de dienstbetrekking pensioen hebben toegezegd en ook premie betaald, dan zou de premie gedurende 40 jaar (van 25 tot 65 jaar) *f* 800,– per jaar hebben bedragen.

De evenredigdeelmethode, door de Hoge Raad voorgeschreven, splitst de premie in een inhaaldeel van 10/40 × *f* 1.384,– = *f* 346,–, de rest is het volgdeel. De teller in de breuk 10/40 is het aantal verstreken dienstjaren, de noemer is het totaal aantal te behalen dienstjaren.

De verzekeringsmethode stelt dat alles wat meer betaald wordt dan *f* 800,– de aanvangspremie, indien op 25 jaar begonnen was met premiebetalen, is inhaalpremie, dus *f* 1.384,– -/- *f* 800,– = *f* 584,–. Een aanmerkelijk verschil.

De betreffende uitspraak van de Hoge Raad is te vinden in BNB 1980/333.

De HR overwoog dat de wijze van splitsen volgens de verzekeringsmethode in strijd is met goed koopmansgebruik. Het is volgens de HR niet juist de toerekening aan het verleden te baseren op de veronderstelling, dat de als in die verstreken dienstjaren verdiend beschouwde pensioenbedragen in die jaren ook reeds daadwerkelijk verzekerd zijn geweest. Immers leidt bedoelde, niet met de werkelijkheid strokende, veronderstelling er toe, dat van de premie een onevenredig groot gedeelte aan reeds verstreken dienstjaren wordt toegerekend.

De HR zegt in dit arrest opnieuw dat de fiscale winstberekening dient plaats te vinden met in achtneming van zich werkelijk voordoende feiten, niet met veronderstelde feiten.

4.2 Marktrente

Het tweede probleem is dat van het contant maken van het inhaaldeel van de premie.

De fiscus en met hem de HR is van mening dat het betalen van de premie en met name het inhaaldeel hierin, een verplichting is tot periodieke

betaling van bedragen gedurende een lang tijdvak. Bij het contant maken van die reeks betalingen dient daarom de marktrente in acht te worden genomen. Zulks is te lezen in BNB 1970/164 en 1974/158.
Het Ministerie van Financiën publiceert nu elk jaar de in aanmerking te nemen marktrente. Uiteraard is dit geen vast percentage, het fluctueert tussen 6 en 9%. In een missive van 19/10/77 BNB 1977/173 heeft de minister bepaald dat de contante waarde van de daarvoor in aanmerking komende verplichtingen, zoals de inhaalpremie, met de verstrekte percentages contant gemaakt moeten worden. Gelet op de ondertussen in een aantal jaren voorkomende marge tussen het hoogste en het laagste percentage kan dit tot vrij grote schommelingen in de fiscale jaarwinst leiden.
Ook nu is een eenvoudig voorbeeld zeer illustratief: *f* 1.000,– premie gedurende 20 jaar te betalen tegen 4% contant gemaakt geeft als voorziening *f* 13.590,– tegen 6% *f* 11.470,– en tegen 9% *f* 9.129,–. De getallen zijn terug te vinden in een eenvoudige interesttafel. De verschillen zijn niet onaanzienlijk.
Het opmerkelijke is daarbij, dat de fiscale winstberekening in het algemeen schommelingen in de winst tegen tracht te gaan, die niet door de bedrijfsuitoefening als zodanig worden opgeroepen. Als voorbeeld kan genoemd worden het ijzeren-voorraadstelsel en het daaraan voorafgaande lifostelsel. In een wat verder verwijderd verband zou aan de vervangingsreserve gedacht kunnen worden.
Bij de berekening van de passiefpost inzake de pensioenverplichtingen wordt hier volledig aan voorbij gegaan. Een schrale troost is, dat de verschillen in de percentages, niet van het ene op het andere jaar zo groot zijn, het is een geleidelijk proces en het kan zowel in ongunstige als gunstige zin voor de belastingplichtige uitpakken.

4.3 Rentestandskorting
Een derde probleem dient zich aan nl. dat van de rentestandskorting. Het zal de lezer van dit blad bekend zijn dat de tarieven van de verzekeringsmaatschappijen gebaseerd zijn op 4% rekenrente. De maatschappijen maken echter in feite een veel hoger rendement op hun beleggingen. Deze rentewinst laten zij voor een deel ten goede komen aan hun verzekerden. Dit kan in verscheidene vormen geschieden, o.m. door een korting te verlenen op de te betalen premie. Op welke wijze de maatschappijen de kortingen berekenen blijft hier buiten beschouwing. Het is wel nuttig te weten dat de korting wordt gepresenteerd onder de naam TL-korting, voorheen SL-korting, en daarvoor NWS-korting. De korting wordt verleend over een bepaalde periode.
Naast deze rentestandskorting hanteren de maatschappijen soms een ander systeem om de overrente aan de verzekerden te restitueren. Men berekent dan de *jaarlijks* gemaakte overrente en keert die uit. Het verschil is dat niet de contante waarde van een deel van de overrente over een bepaalde periode wordt teruggegeven, maar elk jaar de in het betreffende jaar werkelijk gemaakte rentewinst.

Hoe dan ook, de werkgever betaalt aanmerkelijk minder premie, de korting kan oplopen tot 30 à 35% afhankelijk van de rentestand. De fiscus staat niet onverschillig tegenover de gegeven korting. Hij meent dat bij de berekening van het inhaaldeel in de premie de verleende korting niet buiten beschouwing mag blijven. De Hoge Raad heeft deze opvatting gesanctioneerd o.m. in BNB 1983/47. Dit arrest lijkt op gespannen voet te staan met een van de uitgangspunten van de fiscale winstberekening. De fiscale winstberekening kenmerkt zich o.m. door voorzichtigheid. De korting staat in de meeste gevallen niet vast voor de gehele duur van de premiebetaling. Het voorzichtigheidsbeginsel zou derhalve impliceren met de korting eerst rekening te houden op het moment dat van de korting daadwerkelijk wordt geprofiteerd, dit is op het moment van betaling. Deze mening is terug te vinden bij Stevens (1982, p. 77, par. 4.6.2).
In een noot op BNB 1983/47 is Prof. J. Verburg van mening dat het niet aan gaat de korting volstrekt te negeren. Te meer niet omdat de ontwikkeling van de rentestand op het moment van het doen van een uitspraak door de rechter zich niet gemakkelijk laat onttrekken aan de oordeelsvorming. De conclusie kan niet anders zijn, dan dat constante jurisprudentie voorschrijft rekening te houden met de rentestandskorting geldend op de balansdatum.

4.4 Concessies van de fiscus

Het zal de lezer niet ontgaan zijn, dat tot nu toe er van de zijde van de fiscus weinig soepelheid in acht genomen is. Het lijkt daarom goed nu enkele tegemoetkomingen van die kant te vermelden. Weliswaar zijn ze financieel gezien niet van zo'n grote betekenis, maar geheel te verwaarlozen zijn ze evenmin. In de eerste plaats kan vermeld worden, dat bij berekening van de backservice géén rekening behoeft te worden gehouden met de ontslag-kans van de werknemers. Dit heeft de staatssecretaris medegedeeld in een brief gepubliceerd bij BNB 1964/38. Hij was het wel niet helemaal eens met de opvatting van het Hof dat aan de ontslagkans geen aandacht geschonken behoefde te worden, maar hij dacht niet dat het met vrucht in cassatie bestreden kon worden. In diezelfde brief deelde de staatssecretaris mede, dat de bijdragen van de werknemers aan de pensioenregeling niet vanzelfsprekend betrekking hebben op de backservice. Het is volgens hem heel goed mogelijk, dat deze bijdragen uitsluitend betrekking hebben op de 'coming-service'. Dit houdt dan in, dat bij de berekening van de backservice de bijdragen van de werknemers buiten beschouwing kunnen blijven. Overigens geldt deze toezegging niet in alle omstandigheden. Het hangt af van de wijze waarop de wederzijdse rechten en verplichtingen zijn geregeld. Is met name vastgelegd in een overeenkomst dat ook de werknemers zullen bijdragen in de backservice, dan kan dit feit bezwaarlijk buiten de berekening blijven. Deze laatste zienswijze is nog eens door de staatssecretaris medegedeeld in een missive van 25 mei 1977, BNB 1977/173.

Gerecapituleerd dienen in beginsel de volgende regels in acht te worden genomen bij berekening van de backservice:
- splitsing van de gelijkblijvende premie in een inhaaldeel en volgdeel volgens de evenredigdeelmethode;

- vermindering van het inhaaldeel met de op de balansdatum geldende kortingen, rentestandskorting en omvangskorting;
- kapitalisatie tegen de geldende marktrente;
- de ontslagkans en in bepaalde gevallen de bijdrage van de werknemer kunnen verwaarloosd worden.

De hierboven gegeven uitgangspunten gelden niet alle bij de onderbrenging van de pensioenverplichtingen bij de in de PSW genoemde instanties.
In het hierna volgende zal aandacht aan deze verschilpunten gegeven worden.

5. Onderbrenging bij een verzekeringsmaatschappij

Ofschoon niet als eerste genoemd in de PSW wordt hier toch mee begonnen.
Bij onderbrenging van de pensioenverplichtingen bij de verzekeringsmaatschappij dienen alle regels, hiervoor vermeld, bij de berekening van de backservice te worden toegepast. De jurisprudentie staat geen andere mogelijkheid toe. BNB 1970/164 en BNB 1983/47.
Dit standpunt lijkt niet onredelijk. Het aldus berekende bedrag van de backservice is de last die de werkgever in werkelijkheid op zich genomen heeft.

6. Onderbrenging bij ondernemingspensioenfonds

Vooropgesteld dient te worden dat het ondernemingspensioenfonds onafhankelijk functioneert van de onderneming waaraan het verbonden is en dat het gehele vermogen van het fonds bestemd is voor pensioenbetalingen. Ook moet aangenomen worden dat de deelnemers aan de pensioenregeling hun aanspraken bij het fonds geldend kunnen maken en niet meer bij de werkgever; dit is een gebruikelijke figuur.
Bij het ondernemingspensioenfonds kunnen nu twee mogelijkheden onderscheiden worden: het fonds is eigen-risicodrager of het fonds herverzekert de pensioenverplichtingen bij een verzekeringsmaatschappij.
Als eigen-risicodrager zal het fonds de onderneming premies in rekening brengen gebaseerd op 4% rekenrente. In het fonds zullen nu overschotten ontstaan, omdat verwacht mag worden dat het fonds in staat is een hogere beleggingsrente te kweken dan 4%. Indien nu de overschotten in het fonds bestemd zijn of worden om de pensioenen te verbeteren, kan de onderneming de premies, gebaseerd op die 4%, ten laste van haar winst blijven brengen. Ook de backservice kan met de hogere premie berekend worden, geen toepassing derhalve van de rentestandskorting. De verbetering van de pensioenen kan betreffen zowel ingegane als niet-ingegane pensioenen, reglementaire of buiten-reglementaire pensioenen. Premies, die berekend zijn tegen een lagere rekenrente dan 4% zullen door de fiscus niet geaccepteerd worden. Een deel van de premie zou in zo'n geval geactiveerd moeten worden. Dezelfde gedragslijn staat de fiscus toe, ook al heeft het fonds op haar beurt de verplichtingen ondergebracht bij een verzekeringsmaatschappij.

Het fonds zal dan de hiervoor genoemde kortingen bedongen hebben. Ook nu geldt dat, als de overschotten onherroepelijk bestemd zijn voor verbetering van de pensioenen de hogere, door het fonds in rekening gebrachte premies ten laste van de winst van de onderneming gebracht mogen worden. In BNB 1974/158 berustte de staatssecretaris in de berekening van de backservice die met behulp van de bruto-premie werd uitgevoerd. Dit zou inhouden, dat hij niet alleen het niet toepassen van de rentestandskorting en de omvangskorting accepteerde, maar ook van de kosten- en de winstopslag.

6.1 Vrije reserve

In het huidig tijdsgewricht verdient een aspekt nog aandacht. Door de relatief geringe loonstijgingen van de laatste jaren en de voortdurende hoge rentestand zou het kunnen gebeuren dat overschotten in het fonds niet meer bestemd kunnen worden voor verbetering van de pensioenen. Er ontstaan dan vrije reserves in het fonds. Als het pensioenfonds met de tot haar bezit behorende middelen in staat is aan haar verplichtingen, inbegrepen de aanpassing van de toegezegde pensioenen aan loon en/of prijsontwikkeling, te voldoen dan is de vraag of de onderneming nog door kan en moet gaan met dotaties.

De fiscus zal een vrije reserve van stel 5 à 10% wellicht willen accepteren i.v.m. eventuele tegenvallers. Maar bij een hoger percentage zal hij mogelijk er op staan dat de dotaties verlaagd worden of de backservice met een deel van de vrije reserve wordt afgefinancierd.

De vraag is dan, of de fiscus dit inderdaad kan eisen. Arrest BNB 1957/99 zou dit bij een voldoende onafhankelijkheid van het fonds kunnen verhinderen.

7. Onderbrenging bij een bedrijfspensioenfonds

Is het ondernemingspensioenfonds in het leven geroepen voor één of meerdere met elkaar gelieerde ondernemingen, het bedrijfspensioenfonds is bedoeld voor een gehele bedrijfstak of een deel daarvan. In een aantal gevallen is deelneming aan het bedrijfspensioenfonds voor een werkgever in die bedrijfstak verplicht.

In beginsel maakt het voor de fiscale waardering van de pensioenverplichting bij de onderneming geen verschil of die is ondergebracht bij een ondernemingspensioenfonds of een bedrijfspensioenfonds.

Soms echter functioneert een bedrijfspensioenfonds anders dan een ondernemingspensioenfonds. Bij het ondernemingspensioenfonds verplicht de werkgever, de onderneming, zich tot het voldoen van de verschuldigde premies voor de ondergebrachte pensioenaanspraken van haar werknemers. Bij verschillende bedrijfspensioenfondsen is het niet de werkgever die de pensioenaanspraak toekent aan de werknemer, die de premie moet betalen aan het bedrijfspensioenfonds, doch de werkgever waarbij de werknemer in dienst is gedurende zijn actieve periode.

Sommige bedrijfspensioenfondsen kennen het levensjaren- in plaats van

het dienstjarenstelsel. Dit alles kan er toe leiden dat de pensioenverplichtingen voortvloeiende uit de deelname aan een bedrijfspensioenfonds op een andere wijze benaderd moeten worden dan die bij onderbrenging in een ondernemingspensioenfonds. Er zijn daarom enkele bedrijfspensioenfondsen die de fiscus verzocht hebben om een bijzondere regeling.[1]
Als eerste en daarom als voorbeeld kan vermeld worden het Bedrijfspensioenfonds voor de Metaalindustrie. In de kamerstukken inzake art. 9a Wet op de inkomstenbelasting (indexering pensioenen) heeft de staatssecretaris een regeling in het vooruitzicht gesteld. Deze is nadien in een uitgewerkte vorm gepubliceerd in BNB 1977/173. De staatssecretaris constateert dat op de werkgever geen verdere verplichting rust dan die van jaarlijkse premiebetaling. De werkgevers dragen slechts dan bij in de backservice indien en voorzover zij in volgende jaren werknemers in dienst hebben. Onder die omstandigheden, zo is de staatssecretaris van mening, is passivering van backservice niet mogelijk.
De redenering doet misschien wat merkwaardig aan. Het lijkt erop alsof de ontslagkans i.p.v. op 0, zoals in BNB 1964/38 werd aangenomen, op 100% is gesteld. Zo mag naar mijn mening de gedachte van de staatssecretaris niet worden uitgelegd. De berekening van de backservice in sommige bedrijfspensioenfondsen gebeurt niet op een individuele grondslag, per deelnemer, maar over alle deelnemers tezamen. In deze bedrijfspensioenfondsen wordt achtereenvolgens vastgesteld de actuariële waarde van de verplichtingen van het fonds jegens de deelnemers en de waarde van de bezittingen.
Het tekort dienen werknemers en werkgevers bij te passen. Dit geschiedt door de premie een aantal jaren te verhogen. De diensttijd van de deelnemers speelt bij bepaling van de premie geen rol. In de fiscale terminologie wordt gesproken van een niet-geïndividualiseerde premie. Volgens de staatssecretaris is die omslag van dat tekort een last, die verband houdt met - en qua omvang bepaald wordt door - in latere jaren te verrichten arbeid en die derhalve in die latere jaren tot uitdrukking moet worden gebracht. Hij heeft hiervoor nog een arrest van de HR achter de hand, BNB 1956/231.

Deze mening is niet zo fiscaal als gedacht zou kunnen worden.
Hiervoor onder het hoofd Backservice is diezelfde opvatting aangetroffen in IAS 19. Het ging daar zelfs om een reële verplichting van een individuele werkgevers, t.w.: de verplichting om verstreken dienstjaren in te kopen. Bij het bedrijfspensioenfonds gaat het om een tekort in het fonds dat volgens een bepaalde sleutel zal worden omgeslagen en door de werkgevers in de toekomst zal worden aangezuiverd. Er is dan zoals de staatssecretaris zegt, voor de werkgever afzonderlijk geen sprake van verplichtingen.

Ondanks deze wat sombere vooruitzichten ziet de staatssecretaris toch mogelijkheden om de backservice te laten passiveren. Hij stoelt dit op de solidariteitsgedachte, die aan de regeling ten grondslag ligt.
De berekening van de backservice gebeurt dan niet meer zoals hiervoor vermeld. De grootte van de backservice is afhankelijk van het tekort in het fonds en het aantal deelnemers. Jaarlijks wordt per missive bekend gemaakt wat elke individuele werkgever per aangesloten werknemer mag passiveren.

Het zij nogmaals herhaald: het betreft fondsen die een overeenkomst dienaangaande met de fiscus hebben afgesloten (zie opsomming in de noot).

7.1 Opheffing tekort in bedrijfspensioenfonds

De gevolgde handelwijze leidt er uiteraard toe, dat wanneer het tekort in het fonds is opgeheven er geen sprake meer kan zijn van een backservice. De eerste tekenen dienaangaande waren in 1981 al te signaleren. De staatssecretaris deelde toen in een missive mede dat er in het Bedrijfspensioenfonds voor de Metaalindustrie en bij de Verzekeringsgroep Metaalindustrie (VGMI) als gevolg van rentewinsten een omvangrijke algemene reserve is ontstaan. Naar de mening van de staatssecretaris dient die reserve redelijkerwijs geheel of ten dele geacht te worden een dekking te vormen voor de bij die fondsen terzake van verstreken dienstjaren nog te financieren pensioenverplichtingen. Deze omstandigheid brengt, volgens hem, mede dat er geen of een verminderde backserviceverplichting geacht kan worden te drukken op de aangesloten ledenwerkgevers. Over deze aangelegenheden is momenteel overleg gaande.

In overeenkomsten welk de fiscus gesloten heeft met andere bedrijfspensioenfondsen heeft die voor de Metaalindustrie model gestaan. Aangenomen moet worden dat de zienswijze van de staatssecretaris ook zal gelden voor die andere bedrijfspensioenfondsen, die in dezelfde omstandigheden komen te verkeren.

8. Premienivelleringsreserve

Oorspronkelijk lag het niet in de bedoeling om ook dit onderwerp nog in de gegeven beschouwingen te verwerken. De strijd leek immers gestreden en in het voordeel van de fiscus beslecht. Te denken valt aan de uitspraken van de HR in BNB 1973/97 en 1979/5.

Echter in 1984, op 2 mei is opnieuw de HR er aan te pas moeten komen om nogmaals aan de betrokkene te verzekeren dat de premienivelleringsreserve echt niet kon. De laatste uitspraak bevat naar mijn mening enkele interessante aspekten, zodat ik de lezers, die het nog niet af hebben laten weten, opwek nog even vol te houden.

Eerst volgt een korte uiteenzetting van wat de premienivelleringsreserve inhoudt. In het voorgaande is steeds aangenomen dat het betalen van een pensioenverplichting geschiedde door middel van het betalen van een gelijkblijvende premie.

Dit is slechts ten dele juist. De verplichting kan ook voldaan worden door het betalen van koopsommen. De werkgever stort dan elk jaar voor de in dat jaar verdiende pensioenaanspraak een koopsom bij een verzekeringsmaatschappij of een fonds. De koopsom wordt bij de maatschappij of het fonds opgerent tot de pensioeningangsdatum. Elk jaar wordt als het ware een schijf aan het pensioenkapitaal toegevoegd. Duidelijk zal zijn dat wil elke gestorte koopsom straks een gelijk stukje pensioen opleveren er steeds hogere koopsommen gestort moeten worden. Immers de tijd van oprenten wordt steeds korter. Ook de overlijdenskans speelt een rol, maar een geringere dan de rentefactor. In de methode van de stijgende koopsommen

is er geen plaats meer voor het opvoeren op de fiscale balans van een backservice. In arrest BNB 1973/97 zegt de HR, dat indien een werkgever aan zijn werknemers pensioenaanspraken toekent wegens verstreken dienstjaren, goed koopmansgebruik niet toestaat dat de werkgever in het jaar van die toekenning te dier zake een hoger bedrag ten laste van zijn jaarlijkse winst brengt dan overeenkomt met het bedrag van de uit de toekenning voortvloeiende schuld. Als nu, zo gaat de HR verder, een bedrag voldaan wordt gelijk aan de contante waarde van een met de verstreken diensttijd van iedere deelnemende werknemer overeenkomend evenredig deel van zijn pensioenaanspraken is de gehele backservice betaald.

Beide methoden van voldoen aan de pensioenverplichting, premiemethode en koopsommethode, zijn in overeenstemming met het goed koopmansgebruik. Nu wilde de werkgever die de stijgende koopsommen als systeem van voldoen had gekozen, het verschil met de gelijkblijvende premie in een zogenaamde premienivelleringsreserve onderbrengen. In een aantal jaren, zolang de koopsom lager is dan de premie, wordt aan de reserve toegevoegd. Stijgt de koopsom boven de premie dan wordt aan de reserve onttrokken. Ondanks het betalen van een jaarlijkse stijgende koopsom werd aldus de pensioenlast door de jaren heen toch genivelleerd. Hof en Hoge Raad oordeelden echter dat de werkgever door de voldoening van de koopsom geheel aan zijn verplichting jegens het fonds had voldaan en dat er verder geen verplichtingen op hem, de werkgever, rustten.

Het interessante was nu dat in de laatste uitspraak de werkgever zich beriep op de ontwerp richtlijnen-jaarrekening geformuleerd in het zogenaamde tripartiete overleg. In deze richtlijnen wordt het wenselijk geoordeeld een voorziening te vormen indien de werkgever koopsommen stort in plaats van gelijkblijvende premies. De HR vond echter dat de richtlijnen geen rechtsregels zijn, waarover in cassatie kan worden geklaagd.
Belanghebbende was daarom kansloos.
Ondertussen worden sedert 1973 door het NIVRA Internationale Standaarden gepubliceerd. Hiervan heeft no. 19 betrekking op de verwerking van pensioentoezeggingen in de jaarrekening van werkgevers. De Internationale Standaarden worden verwerkt in de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, indien zij althans niet in strijd zijn met de nationale wetgeving.
In de standaard no. 19 komen de koopsommenmethode en de premiemethode voor. De namen van deze methoden zijn in de standaard resp. opgebouwde rechten-methode en anticipatiemethode. Beide methoden zijn naast elkaar aanvaardbaar mits bestendig toegepast.
In de toelichting wordt nog vermeld: 'dat indien het aantal deelnemende werknemers en hun leeftijdsopbouw nagenoeg stabiel is, zal voor een pensioenregeling als geheel, het bedrag aan lasten voor de lopende diensttijd van jaar tot jaar bij benadering gelijk zijn'. Een argument, dat de inspecteur in BNB 1973/97 ook aanvoerde en dat naar mijn mening nu van onverdachte zijde erkenning vindt. De standaard wordt ingevoerd per 1-1-1985.
De standaard komt niet meer, zoals de ontwerp-richtlijn, tot een gewenste voorziening indien de koopsommenmethode wordt gevolgd in plaats van de gelijkblijvende-premiemethode.

Nu zo'n belangrijke groep van adviseurs ook commercieel geen reden meer ziet voor een voorziening kan aangenomen worden, dat de premienivelleringsreserve definitief kan worden bijgezet bij de fiscale curiosa van weleer.

Noot

1 – Bedrijfspensioenfonds voor de Metaalindustrie en de Verzekeringsgroep Metaalindustrie.
– Bedrijfspensioenfonds voor de Bouwnijverheid.
– Bedrijfspensioenfonds voor het personeel van opticiensbedrijven.
– Bedrijfspensioenfonds voor de Handel in Bouwmaterialen.
– Bedrijfspensioenfonds voor de Agrarische- en Voedselvoorzieningshandel.
– Bedrijfspensioenfonds voor de Groothandel in Vlakglas, de Groothandel in Verf, Glasbewerkings- en Glazeniersbedrijf.

Geraadpleegde literatuur

W. J. J. van Buul, *Waardering van pensioenen*, 1983, 2e druk, Gouda Quint Arnhem.
Dr. L. G. M. Stevens, *Pensioen in de winstsfeer*, 1982, 2e druk, Fed BV Deventer.
Dr. L. G. M. Stevens en P. van Yperen, *Kernpunten van pensioen*, 1978, Kluwer Deventer.